

виховної роботи з профорієнтації та профпідготовки дітей з порушеним інтелектом.

Вище перераховані міркування слід розглядати як прагнення активізувати науково-практичний пошук у справі соціально-трудової адаптації дітей з порушеним інтелектом.

Список використаних джерел:

1. Бондар В.І. Підготовка учнів допоміжної школи до самостійної трудової діяльності. – К.: Радянська школа, 1988. – 128 с.
2. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: Учебное пособие. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
3. Мирский С.Л. Методика профессионально-трудового обучения во вспомогательной школе. – М.: Просвещение, 1980. – 184 с.
4. Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация учащихся в процессе трудового обучения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1985. – 223 с.
5. Турчинская К.М. Профориентация во вспомогательной школе. – К.: Радянська школа, 1976. – 127 с.

This article has the results of theoretical and experimental studying of peculiarities of ways and process of professional education childrens with bad intellect.

Keywords: mentally handicapped children, professional education, correction work.

Отримано 9. 11.2012

УДК 376.161

*О.М. Ляшенко,
О.О. Ляшенко*

ПЕРІОДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ УЧНІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ

В статті подані дані працездатності нормально розвиваючої дитини і дитини з порушенням інтелектуального розвитку ступеня дебільності. На основі особистого дослідження під час виконання позаурочних навчальних занять було виявлено періоди та рівні працездатності учнів допоміжної школи.

Ключові слова: навантаження розумово відсталих дітей, періоди працездатності, рівні працездатності учнів допоміжної школи.

В статье представлены данные работоспособности нормально развивающихся детей и детей с нарушениями интеллектуального развития степени дебильности. На основании личного исследования во время выполнения внеурочных учебных занятий были выявлены периоды и уровни работоспособности учащихся вспомогательной школы.

Ключевые слова: нагрузка умственно отсталых учащихся, периоды работоспособности, уровни работоспособности учащихся вспомогательной школы.

Проблема стомлення – одна із старих проблем у фізіології, психології і педагогії – продовжує займати суттєве місце поруч з іншими нерозв'язаними задачами.

Стомленість може бути викликана психологічним, фізичним або розумовим навантаженням. Ряд авторів в якості показника стомленості використовували такі тести, як частота пульсу, дихання, газообміну, температуру тіла, шкіряно-гальванічні реакції та інші.

Деякі автори вважають стомлення результатом порушення вегетативного балансу за рахунок виснаження симпатичного збудження, внаслідок чого переважає парасимпатичний відділ вегетативної нервової системи, при цьому може відбутися зниження мовленнєвої активності, прагнення до спокою і нерухомості, легкість виникнення сонливого гальмування. Відомо також, що велику роль у розвитку стомленості відіграють емоції. Причини і обставини, які створюють емоційний фон стомленості під час роботи, можуть бути як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Поява стомленості свідчить про значне зниження продуктивної діяльності індивіда, тобто мова йдеться про зниження його працездатності.

Ця проблема має велике значення як у навчанні, так і у вихованні учнів. Так, визначенню рівня працездатності школярів і вивченню її динаміки під впливом навчальних навантажень присвячені дослідження М.В. Антропової, С.М. Громбах, Е. Барч, Є.М. Вайнруб та інші. Автори вважають, що нарощування рухливої активності дітей на уроках пов'язане з послабленням уваги до навчальної діяльності, що свідчить про їх стомленість і зниження працездатності. Вони зауважують, що ефективність процесу навчання школярів значною мірою обумовлена раціональною організацією розумової діяльності на основі врахування динаміки їх працездатності.

Дослідження динаміки працездатності вищої нервової системи, стійкості до статичних та динамічних навантажень, корекції рухів та інші в процесі занять показують, що серед дітей, які навчаються в масовій школі, до 27% мають відхилення нервово-психічної сфері, у 2,5 дітей зафіксовано органічне враження нервової системи (М.В. Антропова, Є.М. Войнруб, С.М. Громбах та інші).

Усі діти с відхиленнями у здоров'ї мають знижену працездатність і негативно її динаміку під впливом навчальних занять і вимагають раціональної організації навчальної діяльності. Крім того, велике значення

для ефективності такої діяльності має чергування різних її видів, при чому не тільки протягом дня, але й тижня. Необхідність такого переходу з одного виду діяльності на інший зумовлена функціональним станом нервової системи.

Продуктивність діяльності учня суттєво залежить і від тривалості, змісту та умов відпочинку учнів як у процесі занять, так і між ними та підготовкою домашніх завдань (М.В. Антропова, Л.В. Михайлова, Г.П. Сальникова та інші).

Особливого значення набуває врахування динаміки працездатності і при організації навчальної діяльності дітей з особливою нервовою системою, зокрема дітей – олігофренів, характерною особливістю вищої нервової діяльності яких є слабкість замикаючою функції кори головного мозку, недостатня диференційованість умовно - рефлекторних зв'язків, послаблення процесів збудження і гальмування (І.Г. Єременко, В.І. Лубовський, М.С. Певзнер та інші).

Порушення нервово-психічних процесів обмежує можливості школярів у оволодінні знаннями, веде до зниження їх пізнавальної активності, а тривала участь олігофрена в навчальній роботі веде до зниження її функціональних можливостей. Особливими рисами цієї категорії дітей є швидка втомлюваність, повільне входження в роботу, мінливість, нестійкість, низький рівень працездатності тощо.

Інформативним та об'єктивним показником становлення й розвитку особистісних якостей учнів допоміжної школи є характеристика їх рухових реакцій, рухової активності. Було встановлено, що майже у 100% дітей із стійкими порушеннями інтелектуального розвитку відмічаються вади моторики, проте з віком моторна недостатність олігофренів зменшується. У розумово відсталих дітей ступеня дебільності рухова недостатність виявляється в корковій організації рухів. Рухові акти не узгоджуються з інструкціями, зміною обставин, спостерігаються просторова та часова недостатність рухів (Н.П. Вайзман).

Вивчаючи особливості працездатності в розумово відсталих школярів з урахування їх фізичного розвитку і функціональних можливостей на уроках ручної праці, Г.М. Плешканівська свідчить, що за всіма антропометричними показниками дітей-олігофренів поступаються підліткам, які розвиваються нормально, і тим більше чим старше вікова група. У дітей з уповільненим біологічним розвитком частіше знижені показники працездатності, які супроводжуються підвищеною стомлюваністю у ході занять. При великому зниженні працездатності в учнів виникає суб'єктивний стан, який негативно позначається на їх ставленні до навчальної роботи, втрачається зацікавленість до неї, з'являється бажання кинути розпочату роботу, виникає невпевненість у своїх діях та інше.

Дослідники відмічають що тривала участь розумово відсталих дітей у навчальній роботі веде до зниження їх функціональних можливостей і що однією із характерних рис учнів допоміжної школи є швидка стомлюваність, повільне входження до праці, низький рівень працездатності.

Стан працездатності суттєво впливає на ставлення розумово відсталого учня до навчання. Досліджуючи динаміку інтелектуальної працездатності учнів на уроці, І.Г. Єременко приходять до висновку, що при систематичній перевтомі у одних дітей-олігофренів виникає гіпотетичний стан, який характеризується загальною млявістю, виснаженістю, у інших – гіперстенічний, що виявляється в підвищеній подразливості, нестриманості в рухах та мовлених актах. Отримані ним дані дали можливість стверджувати, що для більшості аномальних дітей навчання характеризується періодами: первинного підвищення працездатності, стійкої працездатності і найбільшої продуктивності її, потім загального зниження. Разом з тим, як відмічає дослідник, така динаміка характерна не для всіх учнів допоміжної школи. Виявлені випадки, коли продуктивність праці цієї категорії дітей не знижувалась ні в середині, ні в кінці уроку.

І.Г.Єременко робить висновок, що етап оптимальної і найвищої працездатності дуже нетривалий і продовжується від 5 до 15 хвилин, а етап загального зниження працездатності починається дуже рано – на 30-й, інколи на 25-й хвилині. Останні 5 хвилин уроку працездатність школярів часто буває нижчою, ніж на його початку.

Вивчаючи динаміку працездатності дітей – олігофренів протягом дня, І.Г.Єременко відмічає, що найбільш продуктивним є час, відведений для виконання домашніх завдань. Однак подальшої розробки ця проблема не знайшла.

Тому ми провели дослідження вивчення періодів інтелектуальної працездатності учнів при виконанні ними домашніх завдань. Нами були використані дані експерименту, проведеного з 384 учнями II-IX класів допоміжної школи із застосуванням методу коректурної проби за таблицями В.Я. Анфімова. Цей метод дозволив виявити продуктивність праці кожного учня на основі якісних та кількісних показників працездатності, дозованих за часом, визначити характер змін працездатності їх у процесі самопідготовки.

Узагальнення матеріалів з досліджуваного питання свідчить про те, що і на самопідготовці для розумово - відсталих дітей характерними є трьохфазні зміни працездатності. Однак тривалість того чи іншого періоду значно відрізняється від уроку. Якщо перша фаза початкового підвищення працездатності (на початку уроку) триває 15-25 хвилин і більше, то цей же період на заняттях з підготовки домашніх завдань триває від 10 до 20 хвилин. Ось чому підготовку до уроків необхідно починати з найлегшого для учнів завдання.

Що до другого періоду – фази найвищою продуктивності навчальної праці – то між учнями різних років навчання існують значні відмінності у збереженні оптимального рівня працездатності протягом занять із самопідготовки. Якщо цей період на уроках знаходиться між 20-25 хвилинного уроку, то для учнів другого класу при виконанні домашніх завдань вона триває 15-20 хвилин, від 15-20 до 30-35 хвилини. Після цього настає різке зниження працездатності і до 45 хвилини майже досягає продуктивності, характерної для початку самопідготовки (на початку - 15%, в кінці – 17%).

Дещо інша картина цієї фази працездатності у учнів третього класу. Їх

продуктивність, досягнувши найвищого піку до 30-35 хвилин, до кінця 45-ої хвилини зазнає незначних змін у бік зменшення. Оптимальна працездатність учнів цього класу триває від 15-20 до 35-40 хвилини.

Аналіз матеріалів, отриманих по четвертому класу, показав, що найвища продуктивність навчальної праці припадає з 15-20 до 45-55 хвилини, після чого настає фаза зниження працездатності, але і на 90 хвилині вона трохи вище стартової (27% на початку і 31% у кінці занять).

Динаміка працездатності учнів старших класів допоміжної школи характеризується поступовим підвищенням продуктивності з різким збільшенням її від 45 до 65 хвилини. Навіть після 90 хвилин роботи їх продуктивність стає досить високою 43% у п'ятому і 52% у шостому класах у кінці самопідготовки, у той час як на її початку показники були відповідно 30% і 38 %.

Ще вище показники найбільшої продуктивності навчальної праці в учнів VII-IX класів. Їх тенденція до збільшення продуктивності роботи, починаючи з 10-15 хвилини, досягає найвищого піку до 90-95 хвилини, і тільки після цього динаміка їх працездатності має тенденцію до зниження. Навіть на кінець 120 хвилини працездатність учнів була вища, аніж годину тому. Так, у сьомому класі на 90-й хвилині продуктивність праці складала 67%, у восьмому - 88%, а у дев'ятому – 90%, то на 120- хвилині відповідно: 61%, 82%, 85%.

Аналіз результатів вивчення динаміки працездатності учнів допоміжної школи у процесі самопідготовки дозволив також виявити деякі її особливості. Зокрема було виявлено, що основним типом працездатності для дітей-олігофренів є висхідний (за класифікацією Є.М. Вайнруб). Характерною рисою цього типу є збільшення обсягу роботи при зниженні кількості помилок. Учні цієї групи серед другокласників становлять 52%, серед п'ятикласників – 66,6%, серед семикласників – 65,1%, від кількості дітей, які взяли участь в експерименті.

Більшість учнів цього типу мали діагноз "неускладнена форма олігофренії", а відмінною особливістю їх є здатність до цілеспрямованої діяльності в межах доступних для них завдань при відносно збереженій поведінці.

Однак для деякої частини дітей притаманне зниження працездатності в середині і збільшення її в кінці самопідготовки і навпаки. Були відмічені й такі випадки, коли працездатність учнів знижувалась протягом усієї самопідготовки. Зокрема виявилась група учнів, суттєвою ознакою працездатності яких є зменшення обсягу роботи з одночасним збільшенням кількості помилок. Кількість учнів з таким низхідним типом працездатності складає: 28% другокласників, 28,6% п'ятикласників і 27,9% семикласників. У цю групу ввійшли збудливі та загальмовані олігофрени. Загальмованим, гіподинамічним учням притаманна в'ялість, адинамічність, інертність, гіпердинамічним - підвищена збудливість, імпульсивність, розгальмованість. Проте для обох цих груп характерною є зміна поведінки із зниженням працездатності.

Найменшу групу складають учні з рівним типом працездатності, який характеризується стійкою працездатністю (як якісними, так і кількісними

показниками) протягом усієї самопідготовки. Цю групу складають 8% другокласників, 2,4% п'ятикласників і семикласників.

І, нарешті, останню групу складають учні, для яких характерне коливання інтенсивності працездатності з тенденцією до її зниження. Такий невизначений тип працездатності виявлений у 12% учнів молодшого, 2,4% середнього і 4,6% старшого шкільного віку.

Підбиваючи підсумки можна сказати:

1. Отримані дані підтверджують положення про нерівномірність включення учнів у роботу і про необхідність здійснення індивідуального підходу до них з боку вихователя в процесі підготовки домашніх завдань.

2. Данні про періоди працездатності учнів дають можливість включити в організаційну частину самопідготовки психологічну підготовку їх до виконання домашніх завдань (5-6 хвилин у молодших, і 3-4 хвилини в середніх і старших класах).

3. Знання практиками допоміжних шкіл фаз працездатності розумово відсталих школярів повинні послужити значному зниженню їх стомлюваності і підвищено інтелектуальної працездатності.

4. Знання працездатності школярів допоміжної школи дає можливість вихователю здійснювати диференційний підхід у процесі самопідготовки в надані їм педагогічної допомоги з урахуванням їх індивідуальних особливостей і можливостей.

5. Урахування особливостей працездатності розумово відсталих школярів створює можливості вихователю дотримуватись оптимальних часових норм і раціональної структури занять із самопідготовки.

Список використаних джерел

1. Еременко И. Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. – К.: Радянська школа, 1972. – 130 с.
2. Кузнецова Л.М., Антропова М.В., Параничева Т.М. Умственная работоспособность и ее особенности в связи с половым созреванием у школьников 11-13 лет // Физиология человека. – 2006. – № 1. – С.37-44
3. Липа В.А. Основы коррекционной педагогики: Учебное пособие. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
4. Оптимизация работоспособности учащихся вспомогательной школы: Учеб.-метод. пособие / Е. М. Вайнруб, Г. М. Плешкановская. – К.: Радянська школа, 1989. – 90 с.

Information of capacity of normally developing children and children with violations of intellectual development is represented in the article. On the basis of the personal research during implementation out of the fixed lessons periods and levels of capacity of studying were exposed auxiliary school.

Keywords: loading of the mentally backward studying, periods of capacity, levels of capacity of studying auxiliary school.

Отримано 13. 11.2012